

Владан Гавриловић

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

e-mail: gavra1@yahoo.com

Дејан Микавица

Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

e-mail: mikavica2021@gmail.com

**СВЕШТЕНСТВО БАЧКЕ ЕПАРХИЈЕ
ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА ХVIII ВЕКА**

***Апстракт:** Бачка епархија је једна од најстаријих епархија Српске православне цркве северно од Саве и Дунава. Утемељена је у XVI веку, у турском периоду, а постала је једна од седам епархија новоосноване Карловачке митрополије у хабзбуршко доба. После различитих промена, крајем XVIII века, се усталила на четири протопрезвитерата. Обухватала је и Слободне краљевске градове на тлу јужне Угарске (Нови Сад, Сомбор и Суботицу). Митрополијски попис Епархије из 1797. године бележи поименично структуру свештенства према протопрезвитератима (активно, прекобројно, помоћно), као и њихове генералије (старост, породични статус, деца, знање језика). Изношењем ових података можемо утврдити важност црквених пописа, као и њихову прецизност и веродостојност, о саставу становништва, његовом броју, у овом случају, свештенству и његовом образовању.*

***Кључне речи:** Бачка епархија, XVIII век, свештенство, протопрезвитерати, парохције*

Бачка епархија је постојала и пре Сеобе Срба у Монархију 1690. године. Међу њеним првим владикама, још у XVI веку, помињу се Филип, Сава, Макарије, Симеон, док је за владика бачког Георгија 1579. године забележено да је „митрополит сегединског града бачке области”, што несумњиво наводи да је његово седиште било у Сегедину. И у XVII веку, пре Сеобе Срба 1690. године, као сегедински митрополити, односно бачке владике се помињу: Мардарије 1609, митрополит бачки Михаило 1651. и 1667. године бачки владика Георгије. После Сеобе, Бачка епархија је ушла у састав новоосноване Карловачке митрополије, а њено седиште је ускоро пребачено из Сегедина у Петроарадински Шанац (Нови Сад).¹ У оквиру Бачке епархије крајем XVIII века улазили су и Потиски дискрикт као и Шајкашки батаљон, чиме је она, у том периоду, обухватала много већу територију него Бачко-Бодрошка жупанија. Услед тога, можемо само одокативно да извршимо анализу укупног становништва свих конфесија на овој територији.² Наиме, према једном од Пописа Угарске из 1787. године, Бачко-Бодрошка жупанија је имала 227.147 становника. Уколико би на ову суму придодали становнике Шајкашког Батаљона, њих око 14.000, готово све православне конфесије, као и део од неколико хиљада (3-4.000) православних Потиског дистрикта, можемо отприлике рећи да

1 Косовац, 1910, 374; Азбучник СПЦ, 21; Епископ Сава, 56.

2 Djere, 2007, 34-36.

је на територији Бачке епархије крајем XVIII века било настањено близу 245.000 становника свих конфесија. Иако је ово становништво било шаролико по свом саставу преко 60% становника је било католичке вероисповести, а скоро 30% православне.³

У оквиру овог рада наша истраживања су била усмерена на митрополијски попис из 1797. године, односно његов део који се односи на Бачку епархију, т.ј. превасходно на свештенство заступљено у њеним областима. Захваљујући овом Попису у прилици смо да сазнамо имена свештеника, њихов статус (парох, капелан, ђакон), њихове године службе и језике које они говоре и којима се служе.⁴

Бачка епархија је по својој величини крајем XVIII века, односно 1797. године, била једна од средњих Епархија Карловачке митрополије и обухватала је 61 место у свим областима Бачке, са српске и мађарске стране, укључивши и далеку Јегру на северу Угарске. Према броју становника Епархија је потпадала у једну од већих, јер су се у њеном саставу налазили и Слободни краљевски градови на територији јужне Угарске: Нови Сад, Сомбор и Суботица, који су имали више хиљада православних становника. Целокупна епархија је бројала 91151 православног житеља, који су становали у 12746 домова, што је у просеку износило 7, 15 православних по дому. У овај број су побројани и они који су се налазили у војсци Монархије, на добровољној, или као граничари Шајкашког батаљона, на професионалној основи.⁵ Епархија је крајем XVIII века (1797.) у свом саставу имала четири протопрезвитерата: Новосадски, Сомборски, Сегедински и Жабалски.⁶

³ Djere, 2007, 35-36.

⁴ Попис Карловачке митрополије, односно Бачке епархије из 1797. године се налази у Митрополијско-патријаршијском Архиву Српске академије у Сремским Карловцима у фонду „А” под сигнатуром 33, даље: АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

⁵ АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

⁶ До Народно – Црквеног сабора из 1769. године и Прве Регулације из 1770. било је много више свештеника и протопрезвитерата у готово свакој епархији у Митрополији. Тако је, до реформи и редукција, извршених тих година, Бачка епархија имала седам протопрезвитерата: Новосадски, Футошки, Паланачки, Сомборски, Бајски, Сегедински и Жабалски. (Точанац Радовић, 2013, 87 – 108.)

У ова четири протопрезвитерата на подручју Епархије је служило 120 парохијалних свештеника, односно, један свештеник је долазио на 106, 21 дом (кућу)⁷, што је у потпуности било у складу са предузетим реформама о броју свештенства на територији Карловачке митрополије.⁸ Ове промене у Митрополији се могу посматрати само у оптем контексту терезијанско-јозефинистичких реформи у свим сферама, па тако и у духовној, везано за све вере у Монархији.⁹ У Попису Бачке епархије из 1797. по местима су, у већини случајева, опслуживала два до три активна свештеника, понегде са помоћницима, осим у Слободним краљевским градовима (Новом Саду, Сомбору, Суботици), који су, услед више стотина, па и хиљада домова, имали многоструко већи број активног свештенства.¹⁰ У Попису је, такође, забележено и 10 прекобројних (супернумерарних) свештеника, што је занемарљив број у односу на величину Епархије. Такође, ако се подробније сагледају ови подаци о прекобројнима, део њих се повукао због старости или болести, оставивши парохије својим синовима, а један мањи део је означен као прекобројан услед *небрижества* (небриге) према својој пастви. С обзиром да је забележена и смрт двојице свештеника у време Пописа, као и чињеница да су те парохије биле упражњене, може се слободно рећи да у Бачкој епархији 1797. године прекобројног свештенства готово да није било.¹¹ Сви свештеници су се служили, у већој или мањој мери, славеносербским језиком. Један део њих је знао и друге језике: немачки, латински, мађарски, а поједини и влашки (румунски). Тако је забележено да су се 44 активна свештеника у целој Епархији служила или говорила друге језике, односно њих 36, 66 % од укупног активног свештенства у Епархији. У највећој мери су говорили немачки језик.¹² У просеку је свештенство Бачке епархије било нешто старије, највише њих, између 51 до 60 година, забележено њих 51, што је износило 42,5 % укупног активног свештенства Епархије. Ипак епископи су водили рачуна и о подмлађивању активног свештенства, па је, надаље, било највише свештеника између 21 до 40 година старости, њих 28, што је износило 23, 33 % од укупног активног свештенства у Епархији. Затим су следиле активни свештеници између 41 до 50 година старости, њих 23, што је износило 19, 16 % од укупног активног свештенства Епархије. Напоследку, најмање је било у активној служби најстаријих свештеника од 61 до 90 година, њих 18, што је износило 15, 01% од укупног активног епархијског свештенства.¹³ У

7 У Бачкој епархији је забележено 12746 православних домова. С обзиром да је број парохијалних свештеника износио 120 (протопрезвитери/протојереји и пароси), један свештеник је опслуживао, у просеку, 106, 21 дом. (Точанац Радовић, 2013, 93-94; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

8 Према пром реформском акту - Регулamenti из 1770. године, као и у завршном акту - Деклараторији из 1779. године, једна од одредби се тичала и уједначавања парохија на територији Карловачке митрополије, при чему је требало да један парохијални свештеник опслужује у просеку 100 кућа. Такође је разјашњено да места до 150 кућа опслужује један парох, два пароха за места до 250 кућа, а три пароха да се поставе у местима са више од 250 кућа. Надаље, је овим актима утврђено да се за више од три пароха постављених у месту морала тражити изричита царска дозвола. Уједначавање ових одредби је у целој Митрополији ишло тешко, српске парохије су до реформе биле знатно мање, на 35-40 кућа је долазио један свештеник, а тиме је свештенства било знатно више. Зато су епископи слали различите дописе карловачким митрополитима, покушавајући да задрже прекобројно свештенство, али је до деведесетих година XVIII века, уз тешка одрицања извршено уједначавање свештенства у целој Карловачкој митрополији, а тиме и у Бачкој епархији. (Зеремски, 1931, 57-58; Костић, 1932, 91-94; Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108.)

9 Ingaо, 2014, 169-183; Микавица, Лемајић, Васин, Нинковић, 2016, 306;

10 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

11 Точанац Радовић, 2013, 94.

12 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

13 Према протопрезвитератима: у новосадском од активна 44 свештеника, њих 24 је било између 51 до 60 година старости (54, 54%), њих 8 између 21 до 40 година (18, 18%), њих 7 између 41 до 50

Великој већини свештенство је било ожењено, мањи број удовци, у највећој мери са троје и више деце.¹⁴ С обзиром на велики број активних свештеника у Епархији, њих 120, аутори су се одлучили да наведу њихова имена и карактеристике само за поједине веће средине у сваком протопрезвитерату.¹⁵

Највећи протопрезвитерат је био новосадски, који је бројао 32770 православних житеља, што је чинило 35, 95 % целокупног православног становништва Епархије. При томе је у Протопрезвитерату активно служило 44 свештеника, који су чинили 36, 66 % укупног активног парохијалног свештенства у Епархији.¹⁶ Друге језике у новосадском протопрезвитерату је говорило њих 11, што је чинило 25% активног свештенства Протопрезвитерата. Неки од свештеника су говорили два (латински и немачки/влашки), а забележен је и парох који је говорио чак четири језика.¹⁷

Највећа средина у Протопрезвитерату је био Слободни краљевски град Нови Сад у коме је забележено 10 активних свештеника (1 протобрезвитер/протојереј, 9 пароха), као и три помоћника: 1 капелан и 2 ђакона. С обзиром да је у Новом Саду становало 6136 православних становника у 1222 дома, број активног свештенства у граду је, у потпуности, био у складу са донетим нормама.¹⁸ Најугледнији свештеник је био Аврам Петровић, који је имао и највиши чин - протопрезвитер, а уједно је и био угледни члан Бачке конзисторије. Имао је 59 година а био је рукоположен за пароха 25 марта 1759. године.¹⁹ Говорио је осим матерњег (славеносрбског) и латински и немачки језик. Био је удовац, без деце, добар и прилежан. Други свештеник, парох, такође члан Конзисторије, је био Петар Петровић, који је, у звање, рукоположен 1. новембра 1774. године. Он је осим славеносрбског (матерњег) говорио и влашки језик. Имао је 53 године, такође, удовац, без деце. Био је доброг понашања и прилежан при обављању својих дужности. Трећи свештеник, парох, је био Јован Поповић, који је обављао и дужност катихете. Рукоположен је 14 септембра 1784. године.

година (15, 91%) и њих 5 од 61 до 90 година старости (11, 37%); у сомборском протопрезвитерату, од активних 33 свештеника, њих 13 између 51 до 60 година старости (37, 5%), њих 9 између 21 до 40 година (28, 13%), њих 6 између 61 до 90 година (18, 75%) и њих 5 између 41 до 50 година старости (15, 62%). Надаље у сегединском протопрезвитерату, од активна 24 свештеника, њих 8 између 51 до 60 година старости (33, 33%), њих 6 између 41 до 50 година (25%), њих 6 између 21 до 40 година (25%) и њих 4 између 61 до 90 година старости (16, 67%); док је у жабаљском протопрезвитерату, од активних 19 свештеника, по старости било: њих 6 од 51 до 60 година (31, 59%), од 41 до 50 година, њих 5 (26, 31%), њих 5 између 21 до 40 година (26, 31%) и њих 3 између 61 до 90 година старости (15, 79%). (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

14 У неким протопрезвитератима однос деце свештеника је био 3, 75 (сомборски) а рецимо жабаљском 2, 93. У свему општи просек свештеничке деце је износио 3, 48. Уколико надаље у свештеничку породицу убрајамо и родитеље (свештеника и његову жену) добијамо да је у просеку свештеничка породица бројала пет и више чланова. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

15 Целокупан списак свештенства Епархије, издвојен по местима се налази као део у реченом Попису Бачке епархије, која је издвојена целина свеукупног Пописа Карловачке митрополије из 1797. године. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

16 Наиме у новосадском протопрезвитерату је побројано 52 свештеника (активних и прекобројних/супернумерарних), као и њихових 13 помоћника (капелана и ђакона), од чега: 1 протојереј (протопрезвитер), 43 пароха, 8 супернумерарних (прекобројних) пароха, 3 капелана и 10 ђакона, што је укупно износило 65 духовних лица. Њих 44 свештеника (протојереј и пароси) су били у активној служби и имали парохије. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

17 То је био парох Михајло Крекић из Паланке, који је говорио немачки, латински, мађарски и влашки. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

18 Број православних домова у Новом Саду је износио 1222 што је чинило у просеку да је један активни свештеник опслуживао 122, 2 број домова у граду. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

19 Сви датуми су дати по старом (јулијанском) календару.

Говорио је славеносрбски језик. Имао је 47 година, био ожењен, имао троје деце (сина и две кћерке). Био је доброг владања и прилежан у обављању својих дужности. Четврти свештеник, парох, је био Сава Поповић, који је рукоположен 2 маја 1790. године.²⁰ Забележено је да је био ретор (говорник) и да је говорио немачки језик.²¹ Имао је 30 година, ожењен, троје деце (два сина и једна кћерка). Био је доброг и прилежног владања. Наредни, пети свештеник у граду, парох, је био Георгије Николић - Балта, који је рукоположен у звање 2 фебруара 1778. године, у Зворничкој епархији, у Србији, у оквирима Отоманске империје.²² Парох Балта је говорио више језика: славеносрбски, грчки, и влашки. Имао је 40 година, ожењен и имао чак седморо (7) деце (једног сина и шест кћери). Био је средњег образовања а и средњег понашања како према својим дужностима, тако и према својој пастви. Шести свештеник, парох и члан Конзисторије, је био Матеј Димитријевић, који је рукоположен за пароха 18. октобра 1775. године. Био је осредњег образовања и служио се само славеносрбским језиком. Имао је 47 година, био ожењен и имао шесторо деце (два сина и четири кћери). У извршавању својих обавеза био је добари прилежан. Наредни, седми свештеник, парох, је био Јован Симић, који је рукоположен у звање 6. септембра 1789. године. Он је био одличног образовања и осим славеносрбског је говорио и латински, као и влашки језик. Такође је забележено да је био граматиста у школи. Имао је 46 година, био ожењен и имао четворо деце (два сина и две кћерке). Осми свештеник у Новом Саду је био парох Стефан Стојановић, који је рукоположен у звање 5. јануара 1767. Био је средњег образовања а говорио је само славеносрбски језик. Имао је 60 година, био ожењен и у браку имао четворо деце (два сина и две кћери). Веома добро и прилежно се односио према својој пастви. Наредни, девети свештеник у граду је био парох Пантелејмон Новаковић, који је рукоположен у звање 20. августа 1775. године. Парох Новаковић је говорио само славеносрбски језик. Имао је 52 године, ожењен, двоје деце (син и кћерка). Био је осредњег понашања и опхођења. Напослетку, десети активни свештеник у граду је био парох Григорије Радишић, који је у то звање рукоположен 20. јула 1792. године. Имао је 32 године, ожењен, имао троје деце (два сина и једну кћерку). Осим славеносрбског говорио је и мађарски. Такође је, као и већина свештенства, био добар и прилежан у извршавању својих дужности. Као помоћници активном свештенству, у Новом Саду, су забележени: протопрезвитерски капелан Григорије Бајшевић, као и ђакони Данило Петровић и Петар Стефановић.²³

Већа места у новосадском протопрезвитерату су још била: Сентомаш, Паланка, Футог и Темерин.

После Новог Сада највеће место је био Сентомаш, који је имао 3782 православна житеља настањена у 575 домова. На оволики број православних домова било је постављено три пароха, односно један парох је дужио 191, 6 домова, што је било изнад прописаних норми.²⁴ Први парох Симеон Поповић је имао 57 година и био рукоположен у звање 6. децембра 1763. године. Био је средњег образовања и говорио је славеносрбски

20 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

21 Код пароха Саве Поповића није забележено знање матерњег (славеносрбског) језика, кога је засигурно знао. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

22 За пароха Балту је постоје забелешке у другом документу да је из цинцарског села Зовик у Босни. Он је својим деловањем од 1781. до 1791. чинио „поверљиве службе Аустрији, чиме је особитију рефлексиву заслужио”. Он је био парох Цинцарима у Новом Саду. (Стајић, 1936, 257-283.)

23 С обзиром да су се капелани и ђакони сврставали у помоћно особље, њихове генералије нисмо износили у раду.

24 Уколико посматрамо Деклараторију која налаже да места са преко 250 кућа имају три пароха, то је било у складу са нормама, иако је оптерећење, односно задужење једног пароха по броју кућа било нешто веће. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

језик. Био је удовац, с петоро деце (два сина, три кћери), доброг и прилежног владања. Други сентомашки парох је био Теодор Георгијевић који је рукоположен 16. априла 1780. године. Имао је 50 година, био осредњег образовања и говорио само славеносрбски језик. Био је осредњег понашања, ожењен, имао једног сина. Трећи сентомашки парох је био Димитрије Девегерац који је рукоположен 8. септембра 1789. године. Имао је 43 године, био жењен, четворо деце (два сина, две кћерке). У извршавању својих обавеза је био прилежан, а осим славеносрбског је говорио и латински језик. У Сентомашу је забележен и бивши парох, супернумерарни (прекобројни) Георгије Јовановић, који није вршио више активну службу због старости и нарушеног здравља. Он је био рукоположен 8. новембра 1758. године. Говорио је само и то лоше славеносрбски језик. Имао је 64 године, удовац, са двоје деце (син и кћерка). Док је вршио службу његово опхођење са паством и понашање је било добро и прилежно. У Сентомашу је забележен и један ђакон, Теодор Дебељаковић, који је уједно био и учитељ.²⁵

По величини наредно место у Протопрезвитерату је била Паланка, која је имала 2480 православних становника смештених у 319 домова. У њој је било постављено 3 пароха, тако да је сваки од њих дужио 106, 33 дома, што је у потпуности било са задатим нормама.²⁶ Први парох је био Јован Савић, који је рукоположен 3. августа 1764. године. Слабо (худо) је говорио славеносрбски језик, био средњег образовања и понашања. Имао је 61 годину, удовац, са петоро деце (једним сином и четири кћерке). Следећи парох је био Василије Абажић, који је рукоположен 16. априла 1767. године. И он је слабо говорио славеносрбски језик и био веома незгодног, лошег понашања. Забележен је као „пијаница небрежљив”. Имао је 51 годину, удовац, са једним сином.²⁷ Најмлађи паланачки парох је био Михаило Крекић, који је рукоположен 14. септембра 1796. године. Био је веома образован и одан своме послу. Говорио је осим славеносрбског одлично и немачки и влашки, а служио се и латинским и мађарским језиком. Имао је 27 година, био ожењен, али у тренутку Пописа био без породе. Забележено је и да не позна довољно своје парохијане, јер је тек недавно ступио у парохију. У Паланци је забележен и бивши парох, Теодор Рупић, који је „неспособности ради” проглашен за супернумерарног (прекобројног). Рукоположен је 23. априла 1765. године. Био је „никаквог” знања језика, слабог образовања и слабог односа са парохијанима. Имао је 53 године, био ожењен, имао четворо деце (два сина и две кћерке). У Паланци је забележен и ђакон Мојсије Савић, који је уједно био и учитељ.²⁸

Наредно веће место у новосадском протопрезвитерату је био Футог, који је имао 2326 православних житеља настањених у 505 домова. С обзиром да је Футог имао 3 пароха, сваки од њих је дужио 168, 33 дома, што је, опет, било изнад прописаних норми.²⁹ Као први парох, који је био и члан Конзисторије, је наведен Петар Николић. Он је рукоположен у звање 2. фебруара 1769. године. Добро је говорио славеносрбски језик и био узорног понашања. Имао је 55 година, удовац, са три сина. Наредни футошки парох је био Георгије Недић, који је рукоположен 8. септембра 1763. године. Недић није био

25 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

26 Уколико се посматра Деклараторија, оптерећење је било у складу са прописаним. (Микавица, Гавриловић, Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

27 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

28 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

29 Слична ситуација као и са Сентомашом, односно уколико се посматра Деклараторија, оптерећење је било изнад прописаног. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

узорног понашања, шта више, за њега је забележено да „благо пијанствујет”.³⁰ Говорио је средње славеносрбски језик. Био удовац, имао 53 године, са четворо деце (један син и три кћери). Трећи парох у Футогу је био Атанасије Гагић, који је рукоположен 7. фебруара 1764. године. Он је осредње знао славеносрбски језик, а и имао је осредње понашање. Био је ожењен, имао 54 године, троје деце (једног сина и две кћери). У Футогу је забележен и Ђакон Георгије Поповић, који је уједно био и учитељ.³¹

Следеће веће место је био Темерин, који је имао 1728 православних у 215 домова. Забележена су два пароха, чиме је оптерећење једног пароха на број кућа било у задовољавајућем обиму.³² Као први парох је наведен Стефан Отић, који је рукоположен 28. фебруара 1764. године. Средње је говорио славеносрбски језик, био доброг и прилежног понашања. Имао је 56 година, ожењен, без деце. Други темерински парох је био Теодор Савић, који је рукоположен 15. новембра 1757. године. За њега је забележено да је био „худаго” образовања и понашања, као и да је говорио само славеносрбски језик. Имао је 60 година, удовац, са шесторо деце (три сина, три кћерке). Такође, за пароха Савића је забележено и да „ракију безложно пијет”, што је само употпунило слику о његовом лошем карактеру.³³ У Темерину је забележен и капелан Јован Поповић, који је, вероватно, због понашања пароха Савића, био додељен као његов помоћник.³⁴

Следећи протопрезвитерат, по величини, је био сомборски, који је бројао 26593 православна, што је чинило 29, 17 % целокупног православног становништва Епархије. У Протопрезвитерату је активно служило 33 свештеника, који су чинили 27, 5 % укупног активног парохјалног свештенства у Епархији.³⁵ Друге језике у сомборском протопрезвитерату је говорило њих 12, што је износило 36, 36% активног свештенства Протопрезвитерата. Највише њих је говорило латински као други језик, а забележена су и три пароха која су говорила по два језика (латински и немачки/мађарски).³⁶ У оквиру сомборског протопрезвитерата издвајамо као веће средине: Сомбор, Стапар, Кулу и Бају.

Највећи је био Слободни краљевски град Сомбор. Имао је 8419 православних, који су становали у 1200 домова. У њему је забележено седам активних свештеника (1 протојереј/протопрезбитер и 6 пароха), што је било у складу, али уз повећано оптерећење, у односу на задате норме.³⁷ Први сомборски парох, а уједно и протопрезвитер био је Христифор Поповић. Рукоположен је „[1]757 лета”³⁸. Осим славеносрбског говорио је и латински језик. Имао је 70 година, жељен, троје деце (син и две кћерке). Био је прилежан

30 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

31 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

32 На једног темеринског пароха је долазило 107, 5 кућа, што је у потпуности било у духу Деклараторије. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

33 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

34 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

35 У сомборском протопрезвитерату је укупно побројано 33 активна свештеника: 1 протопрезвитер/протојереј и 32 пароха. Није било прекобројних (супернумерарних). Осим тога побројана су и 2 капелана, као и 4 ђакона, што је укупно износило 39 духовних лица у Протопрезвитерату. Од тога су 33 свештеника (протојереј и пароси) као активни имали парохје. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

36 Латински и немачки су говорили: Аврам Мајиновић, парох из Риђице и Арсеније Грујић, парох из Парабућа, док је Јефрем Грујић, парох из Сомбора говорио латински и мађарски. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

37 Сваки активни свештеник је у Сомбору дужио 171, 42 православна дома, што је било нешто више у односу на мере из Деклараторије. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

38 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

и непосредан са својом паством. Други парох у Сомбору је био Георгије Мразовић, који је рукоположен 1754. године. Говорио је само славеносрбски језик. Имао је 66 година, жењен, четворо деце (три сина, једна кћерка), приљезан у извршавању својих обавеза. Наредни, трећи, парох је био Стефан Ференчевић, који је рукоположен 15. августа 1761. године. Говорио је славеносрбски и латински језик. Био удовац, имао 56 година, двоје деце (син и кћерка). Био приљезан у извршавању својих обавеза. Четврти сомборски парох, уједно и намесник, био је Јеврем Грујић, који је рукоположен 9. маја 1771. године. Осим славеносрбског знао је латински и мађарски језик. Имао је 46 година, ожењен, петоро деце (четири сина и кћерка), доброг и приљезног владања. Пети парох у Сомбору је био Атанасија Захарић, који је рукоположен 24. маја 1789. године. Осим славеносрбског говорио је и латински језик. Имао је 38 година, био приљезан, жењен, троје деце (син и две кћерке). Наредни, шести парох је био Василије Миловановић који је рукоположен 1794. године. Говорио је само славеносрбски, био приљезан у обављању својих дужности. Имао 27 година, био жењен, једно женско дете. Најмлађи сомборски парох био је Јован Гавриловић, који је рукоположен 1. јануара 1797. године. Осим славеносрбског је знао латински и немачки језик. Имао је 26 година, жењен, двоје деце (син и кћерка). Био приљезан у обављању својих дужности. Осим њих забележени су као помоћници: капелан Павле Коњовић и ђакон Антоније Стојшић.³⁹

Иза Сомбора највећа средина у Протопрезвитерату је био Стапар са 2466 православних смештених у 312 домова. У њему је забележено три пароха, чиме је њихово оптерећење било, у потпуности, у складу са нормама.⁴⁰ Као најстарији парох, а уједно и намесник, је забележен Михаило Поповић, који је рукоположен 1754. године. Говорио је само славеносрбски језик. Имао је 63 године, жењен, три кћерке, приљезан у извршавању својих обавеза. Наредни, нешто млађи, стапарски парох је био идентичног имена и презимена као први - Михаило Поповић, и имао је 57 година. Рукоположен је у звање 1763. године. Он је, такође, говорио само славеносрбски језик. Био је удовац, имао троје деце (два сина и кћерку). Био је приљезан при вршењу својих дужности. Занимљиво, у Стапару је и трећи парох носио исто презиме Поповић. Тако је забележено да је трећи парох именом Георгије Поповић рукоположен 1770. године. Говорио је славеносрбски језик, био приљезан у вршењу својих дужности. Имао је 51 годину, ожењен, две кћерке.⁴¹

Наредно веће место у Протопрезвитерату је била Кула, са 2100 православних настањених у 302 дома. У њој је забележено три пароха, чиме је, у потпуности, била испоштована задата норма.⁴² Први кулски парох је био Јаков Исаиловић, који је рукоположен 1769. године. Служио се само славеносрбским језиком. Имао је 48 година, жењен, шесторо деце (четири сина, две кћерке). Био је приљезан у обављању својих дужности. Следећи парох је био Козма Поповић, који је 1778. рукоположен у то звање. Говорио је славеносрбски језик. Имао је 46 година, удовац, са шесторо деце (два сина и четири кћерке). Био је приљезан у обављању својих дужности. Трећи стапарски парох је био Михаило Јанковић, који је имао 28 година. Рукоположен је у звање 1795. године, а осим славеносрбског је говорио и немачки језик. Забележено је да је, иако млад, остао удовац, без порода. У обављању свих послова био је приљезан и предусретљив.⁴³

39 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

40 Сваки од стапарских пароха је дужио 104 православна дома, што је одговарало нормама из Деклараторије. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

41 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

42 Оптерећење по једном свештенику у Кули је износило готово идеалних 100, 66 домова. (Микавица, Гавриловић, Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

43 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

Баја је још увек имала доста православних, њих 953, који су становали у 178 домова. У њој је забележено два пароха, чиме је оптерећење пароха по дому било и испод норми прописаних Деклараторијом.⁴⁴ Први бајски парох је био Јеремија Вукашиновић, који је рукоположен 21. Новембра 1792. године. Говорио је само славеносрбски језик, био приљезан и услужан. Имао је 44 године, ожењен, четворо деце (син и три кћерке). Други бајски парох је био Нестор Савић, рукоположен 1795. године. Он је осим славеносрбског знао и немачки језик. Био је приљезан у извршавању свих својих обавеза. Имао је 28 година, ожењен, троје деце (син и две кћерке). Помиње се и Ђакон Николај Мојшанов, који је био и учитељ у Баји и Слободном краљевском граду Марији Терезиопол (Суботици), који је припадао Сегединском протопрезвитерату.⁴⁵

Трећи протопрезвитерат Бачке епархије је био сегедински, који је бројао 17768 православна, што је чинило 19, 49 % целокупног православног становништва Епархије. У Протопрезвитерату је активно служило 24 свештеника, који су чинили 20 % укупног активног парохијалног свештенства у Епархији.⁴⁶ Друге језике у сегединском протопрезвитерату је говорило чак њих 15, што је износило 62, 5 % од активног свештенства Протопрезвитерата. Највише њих је говорило мађарски као други језик, а забележен је и парох, који је говорио течно четири језика и један „худо“.⁴⁷ У оквиру сегединског протопрезвитерата издвајамо: Марију Терезиопол, Сегедин, Стари Бечej и Јегру.

Центар Протопрезвитерата је била Слободна краљевска варош Марија Терезиопол (Суботица), која је бројала 2284 православна, који су становали у 231 дому. У граду су активно служила три пароха, тако да је оптерећење једног свештеника било у потпуности у складу са Деклараторијом.⁴⁸ Први суботички парох, уједно и намесник, је био Јован Петровић, који је рукоположен 24. марта 1763. године. Добро је говорио славеносрбски, мађарски и влашки језик. Био је ожењен, имао 54 године и шесторо деце (два сина и четири кћерке). Био је приљезног и доброг владања. Други парох је био Михаило Сточић, рукоположен 1. јануара 1766. године. Био је лошег (худог) образовања, говорио и то тешко само славеносрбски језик. Био је удовац, са навршених 50 година, са чак осморо деце (четири сина и четири кћерке). Био је осредњег владања према својој пастви и осредњи у испуњавању свештениких дужности. Трећи парох је био Григорије Поповић, који је рукоположен 13. августа 1791. године. Био је веома образован, говорио славеносрбски, немачки, латински и мађарски језик. Имао 40 година, ожењен, без порода, одличног и приљезног понашања. Као Ђакон је забележен раније поменути Николај Мојшанов.⁴⁹ Велика и важна средина је био Сегедин, који је бројао 1334 православна смештена у 130 домова. У Сегедину је наведено два пароха, што је било у складу са

44 Оптерећење по једном свештенику у Баји је износило 89 кућа. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

45 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

46 У сегединском протопрезвитерату је укупно побројано 24 активна свештеника: 1 протопрезвитер/протојереј и 23 пароха. Наведен је и један супернумерарни/прекобројни. Осим тога побројани су 1 ђакон и 1 помоћник (без описа чина). То је укупно износило 27 духовних лица у Протопрезвитерату. Од тога су 24 свештеника (протојереј и пароси) као активни имали парохије. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

47 Реч је о Петру Јевтовићу, пароху из Јегре, који је одлично говорио латински, мађарски, немачки, грчки, као и „худо” влашки. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

48 Оптерећење по једном свештенику у Марији Терезиопол је износило и мање од прописаног, односно 77 кућа. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

49 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

Деклараторијом.⁵⁰ Први сегедински парох је био Михаило Живановић, који је рукоположен 12. марта 1771. године. Говорио је славеносрбски и мађарски језик. Имао 58 година, жењен, шесторо деце (три сина и три кћерке). Био прилежног опхођења и доброг владања. Други парох је био Јован Остојић, рукоположен 29. јуна 1776. године. Био је осредњег образовања, а и истог (осредњег) опхођења. Говорио је славеносрбски, мађарски и влашки језик. Имао 53 године, удовац, троје деце (два сина и кћерка). У граду је забележен и помоћник Прокопије Радуловић.⁵¹ Стари Бечеј је био велика средина, са 2463 православна, који су становали у 340 кућа. У њему су наведена три пароха, што је било у складу са нормама.⁵² При бечејски парох је био Лука Петровић, који је рукоположен 5. августа 1753. године. Био је осредњег образовања и говорио само славеносрбски језик. Имао 64 године, ожењен, троје деце (два сина, и кћерка). Био прилежног опхођења. Други бечејски парох је био Козма Клајић, који је рукоположен 2. Фебруара 1767. године. Био је доброг образовања, говорио је славеносрбски, латински и влашки језик. Био удовац, једно мушко дете, имао 54 године. Био прилежног опхођења. Трећи парох је био Мојсије Јовановић, који је рукоположен 9. маја 1766. године. Осим славеносрбског, добро је говорио мађарски језик. Имао 49 година, жењен, четворо деце (три сина и кћерка), био прилежног опхођења.⁵³ Напослетку узели смо у разматрање Јегру, као најсевернију тачку српског присуства у Угарској, која је и крајем XVIII века имала у свом саставу и српско становништво. У Јегри је 1797. живело 405 православних, који су били настањени у 76 домова. С обзиром да је у њој забележен један парох, у потпуности је број свештенства био у складу са задатим нормама.⁵⁴ Као јегарски парох је забележен Петар Јевтовић, који је рукоположен 21. новембра 1774. године. Био је изузетно образован, говорио је славеносрбски, латински, немачки, мађарски, грчки и „худо” влашки. Био је доброг опхођења према својој пастви и „средствено” је извршавао своје свештеничке дужности. Имао је 43 године, жењен, петоро деце (три сина и две кћерке).⁵⁵

Жабалски протопрезвитерат је крајем XVIII века био најмањи, од тога доба установљена, четири протопрезвитерата Бачке епархије. Он је у свом саставу крајем XVIII века, у периоду о коме у овом раду говоримо, имао 12 места, која су уједно представљала и места Шајкашког батаљона, основаног 1763. године.⁵⁶ Жабалски протопрезвитерат (Шајкашка) је, несумњиво, од свога постанка, био највише насељен православним становништвом, о чему најбоље сведоче подаци из 1802. и 1866. године, према којима је било готово 95 % православних у оквирима Протопрезвитерата

50 Оптерећење по једном свештенику у Сегедину је износило чак и мање од прописаног, односно 65 кућа. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

51 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

52 Оптерећење по једном свештенику у Старом Бечеју је износило нешто више од прописаног, односно 113, 33 куће. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

53 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

54 Један парох је дужио 76 домова у Јегри, што је било у складу са Деклараторијом. (Микавица, Гавриловић В., Васин, 2007, 107-108; АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

55 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

56 Њега су чинили : Јосифово (Жабал), Чуруг, Госпођинци, Каћ, Горњи Ковиљ, Доњи Ковиљ, Гардиновци, Вилово, Лок, Тител, Мошорин, Сент Иван (Шајкаш). На самом крају XVIII века, односно 1800. године Батаљону су додељена два нова насеља, бивше пустаре, Надаљ и Ђурђево. При оснивању Батаљона 1763. у његов састав је првобитно улазило шест места (Тител, Лок, Мошорин, Вилово, Гардиновци, Жабал), да би он био проширен 1767. и 1769. са осталим наведеним местима. (Ђукић, 1975, 144-147, 251; Гавриловић С., 1975, 187-341.)

(Шајкашког батаљона).⁵⁷ Жабалски протопрезвитерат, је 1797. године имао 14020 православних становника, што је чинило 15, 38 % православних Епархије. У Протопрезвитерату је активно служило 19 свештеника, што је чинило 15, 83% укупног активног парохијалног свештенства у Епархији.⁵⁸ Од њих 19, друге језике је говорило 6 пароха, што је износило 31, 57 % од активног свештенства Протопрезвитерата. Највише њих је говорило немачки као други језик.⁵⁹ У оквиру жабалског протопрезвитерата издајамо: Јозефово (Жабал), Чуруг, Каћ и Тител.

У Јозефову (Жабљу) била су два активна свештеника: протопрезвитер Јован Рајић и парох Јован Поповић. Свештеник Јован Рајић је имао највиши чин, био је протопрезвитер и члан Бачке конзисторије, иако је имао само 37 година. За свештеника је изабран 11 августа 1790. године, а за протопрезвитера 29. маја 1796. Осим славеносрбског савршено је говорио немачки. Био је ожењен, али 1797. при Попису свештенства у Епархији, није имао порода. Био је благе нарави, добар и прилежан. Други свештеник, парох, у Јозефову био је Јован Поповић, који је имао 46 година. За пароха је биран 6. јануара 1787. године и говорио је одлично славеносрбски језик. Доброг је опхођења са позитивним ставом према својим дужностима. Био је ожењен и имао троје деце: два мушка и једно женско. Као капелан (помоћно особље) је наведен Лука Бугарчић.⁶⁰

Чуруг је имао три активна свештеника, при чему су сва тројица вршила дужност пароха. Наведени су Михаило Влаховић, Јован Стојадиновић и Мојсеј Бугарчић. Најстарији са 55 година је био Влаховић, који је за пароха биран 17. маја 1765. године. Влаховић је добро говорио славеносрбски и помало влашки (румунски). Био је ожењен, а у браку је имао двоје женске деце. Наредни чурушки парох, Стојадиновић је имао 38 година. Изабран је за пароха 14. јануара 1780. године. Био је ожењен, а у браку је имао петоро деце, једно мушко и четворо женске. Служио се добро славеносрбским и латинским језиком. Најмлађи је био парох Бугарчић. Он је имао 35 година. За пароха је биран 29. августа 1789. године. Служио се само славеносрбским језиком. Био је ожењен, а у браку је имао двоје женске деце. Сва три свештеника су била доброг опхођења према својој пастви.⁶¹

У Каћу је било два пароха: Максим Добановачки и Симеон Куцурац. Добановачки је био на месту пароха у Каћу још од 23. августа 1765. године, док је Куцурац изабран за каћког пароха 9. маја 1790. године. Добановачки је био нешто млађи, 50 година, а Куцурац је имао 56 година. Обојица су добро владала славеносрбским језиком и били прилежни у вршењу своје службе. Били су обојица ожењени, при чему је Добановачки имао четворо деце, од чега троје мушке и једно женско дете, а Куцурац чак петоро: четири мушка и једно женско.⁶²

57 Према подацима из 1802. у Батаљону је, укупно, било 17953 душе, од чега 931 католик, односно, 5,18%, а према подацима из 1866. године, православног (српског) становништва је било 94 %. Остатак су чинили Немци, Чеси и врло мало, око 1% Мађари. Сви они су били махом трговци и занатлије. (Demian 1807, 242, 269; Гавриловић С., 1975, 260-319; Крестић, 1975, 370).

58 У жабалском протопрезвитерату је укупно побројан 21 активан свештеник: 1 протопрезвитер/протојереј и 20 пароха. Наведен је и један супернумерарни /прекобројни. Осим тога побројани су 1 ђакон и 1 капелан, што је укупно износило 24 духовна лица у Протопрезвитерату. Од тога је 21 свештеник (протојереј и пароси) дужио парохије. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

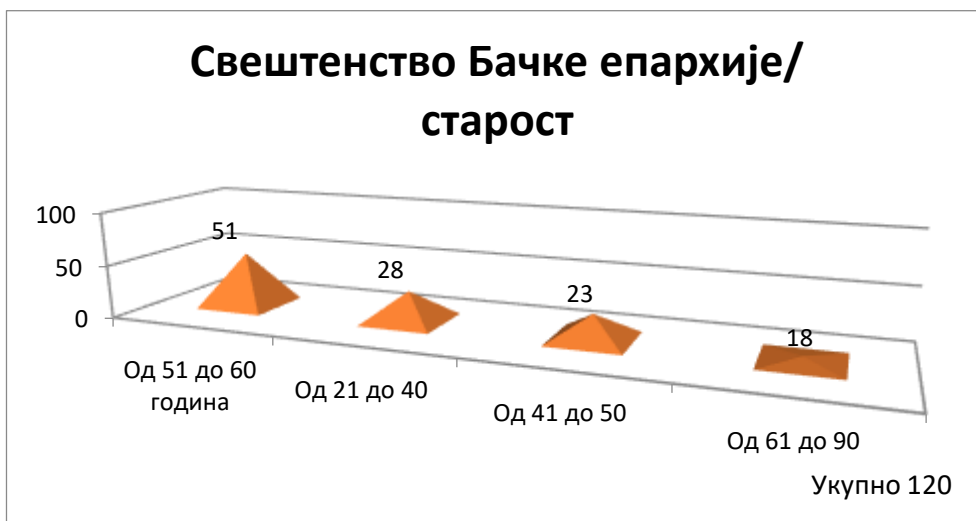
59 Немачки је, иначе, био обавезан у комуникацији са властима, јер је овај протопрезвитерат представљао уједно и Шајкашки батаљон, односно војну средину. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

60 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

61 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

62 АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

Тител је имао два пароха: Мојсија Поповића и Мојсија Николића, при чему је Поповић био знатно старији и искуснији. Парох Поповић је имао 59 година, а за пароха је постављен 25. марта 1760. године. Као старији, није, осим славеносрбског, говорио друге језике. Био је ожењен и имао четворо деце: двоје мушке и двоје женске. Други тителски парох Мојсије Николић је имао 33 године и био постављен за пароха 15. августа 1792. године. Говорио је осим славеносрбског и немачки језик. Био је ожењен и у браку је имао двоје деце: једно мушко и једно женско. Обојица су били прилежни у вршењу службе.⁶³

Попис Бачке епархије, је вредан показатељ етничке слике Бачке, која је, у појединим областима, попут Жабалског протопрезвитерата (Шајкашког батаљона) била готово искључиво српска. Важност Пописа се огледа и у напретку Слободних краљевских градова на тлу Епархије (Новог Сада, Сомбора, Суботице), који су, у свом саставу, особито Нови Сад, имали изразиту српску већину. Напоследку број свештеника у свим протопрезвитератима Епархије је био уједначен и регулисан са новим мерама проистеклим из Регулamente и Деклараторије, а њихово образовање, знање и других језика, пре свега немачког, донекле и латинског, поред славеносрбског, је проистицало из убрзаног подизања општег нивоа образовања Срба у Монархији, а посебно његовог свештеничког дела.

Извори и литература

Demian, Johann Andreas (1807): *Darstellung der oesterreichischen Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen, Statistische Darstellung des Königreichs Ungarn*, III band, Wien: In der Camesinainen Buchhandlung.

Митрополијско-Патријаршијски архив Српске академије у Сремским Карловцима, фонд, „А”, сиг. 3371797. (АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.)

⁶³ АСАНУК, МП, „А”, 33/1797.

Азбучник Српске православне цркве по Радославу Грујићу (1993). Београд: Музеј Српске православне цркве.

Гавриловић, Славко (1975): *Из привредне и друштвене историје Батаљона, Шајкашка, II* (уредник Славко Гавриловић). Нови Сад: Матица српска.

Djere, Zoltan (2007): *Gradovi i varoši Bačke početkom XIX veka*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Ђукић, Аврам (1975): *Шајкашки батаљон, Шајкашка, I* (уредник Славко Гавриловић). Нови Сад: Матица српска.

Епископ Сава (1996): *Српски јерарси од деветог до двадесетог века*, Београд – Подгорица – Крајјевац: Евро, Унирекс, Каленић.

Зеремски, Иларион (1931): *Попис свеиштенства и народа у митрополији Карловачкој из 1769.*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду IV/1 (уредник Станоја Станојевић). Нови Сад: Историско друштво.

Ingrao, Čarls (2014): *Habzburška monarhija*, Beograd-Novii Sad: Ceantar za regionalizam.

Косовац, Мата (2012): *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године*. Сремски Карловци - Загреб: Српско културно друштво „Просвјета”.

Костић, Мита (1932): *Редуција парохијалних свеиштенника у Карловачкој митрополији 1770.*, Гласник Историјског друштва у Новом Саду V/1. (уредник Станоја Станојевић). Нови Сад: Историско друштво.

Крестић, Василије (1975): *Од развојачења Батаљона до стварања Краљевине СХС, Шајкашка II* (уредник Славко Гавриловић). Нови Сад: Матица српска.

Микавица, Дејан - Гавриловић, Владан - Васин, Горан (2007): *Знаменита документа за историју српског народа 1538-1918*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Микавица, Дејан - Лемајић, Ненад - Васин, Горан - Нинковић, Ненад (2016): *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918*, књ.1, Нови Сад: Прометеј.

Стајић, Васа (1936), *Цинцари у Новом Саду*, Гласник Историјског друштва НовогСада, књ. IX/3 (уредник Станоја Станојевић). Нови Сад: Историско друштво.

Точанац Радовић, Исидора (2013): *Бачка епархија у другој половини XVIII века: Реформисање мреже парохија*, Зборник Матице српске за историју, бр. 87. (уредник Милош Благојевић). Нови Сад: Матица српска.

Vladan Gavrilović
Dejan Mikavica

**THE CLERGY OF THE DIOCESE OF BAČKA DURING THE NINETIES YEARS
OF THE EIGHTEENTH CENTURY**

The Diocese of Bačka is one of the oldest dioceses of the Serbian Orthodox Church north of the Sava and Danube. It was founded in the 16th century, in the Turkish period, and became one of the seven dioceses of the newly founded Karlovac Metropolitanate in the Habsburg era. After various changes, at the end of the 18th century, it settled on four protopresbyters. It also included the Free Royal Cities in Southern Hungary (Novi Sad, Sombor and Subotica). The Metropolitan Census of the Diocese from 1797 records the structure of the clergy according to protopresbyters (active, redundant, auxiliary), as well as their generals (age, family status, children, knowledge of the language). By presenting these data, we can determine the importance of church censuses, as well as their accuracy and reliability, on the composition of the population, its number, in this case, the clergy and its education. The Diocese of Bačka was the largest diocese in the Karlovac diocese and had 91 settlements. It was also home to over ninety-one thousand (91,000) members of the Serbian people, which was an enviable number at the time, at the end of the 18th century. Only the education of the clergy in the Diocese, their good knowledge of the language, testifies to the raising of the general level of education in the Habsburg Monarchy, especially among the Serbian people and their appropriation of European values.